

**PROMJENE U SLOVENSKIM SPECIJALNIM
KNJIŽNICAMA KAO POSLJEDICA ULASKA
SLOVENIJE U EUROPSKU UNIJU**

**THE CHANGES AT SLOVENIAN SPECIAL LIBRARIES
UPON JOINING THE EUROPEAN UNION**

Kristina Hacin-Ludvik
Knjižnica Banke Slovenije, Ljubljana
Kristina.Hacin-Ludvik@bsi.si

Pregledni rad / Review
UDK / UDC 026(497.4:4)
Prilmljeno / Received: 3. 10. 2004.

Sažetak

Slovenske specijalne knjižnice međusobno su povezane u okviru strukovnog udruženja Sekcije za specijalne knjižnice Saveza bibliotekarskih društava Slovenije, kako bi što uspješnije ostvarile svoje poslanje. Knjižnice nastoje održati i razvijati stručnu suradnju na državnoj i međunarodnoj razini, provode vrednovanje svoga rada, oblikuju i nastoje promovirati nove poslove u knjižnicama, potiču permanentno obrazovanje, nastoje uspostaviti dobre odnose sa srodnim djelatnostima čime prepoznatljivost djelatnosti specijalnih knjižnica postaje uočljivija. Autorica u radu daje povijesni pregled razvoja slovenskih specijalnih knjižnica s naglaskom na djelatnosti Sekcije, trenutno stanje kao i smjernice za budućnost. Rad je zamišljen kao triptih Sekcije za specijalne knjižnice ZBDS-a, sastavljen na temelju tri razdoblja: 1. Nastanak i doba razvoja u SFRJ, od 1949. do 1991.; 2. Razdoblje promjena u samostalnoj Sloveniji, od 1991. do 2004.; 3. Razdoblje velikih očekivanja u Europskoj uniji, s početkom u 2004.

Cljučne riječi: specijalne knjižnice, knjižničarsko društvo, Sekcija za specijalne knjižnice, Slovenija

Summary

Special libraries in Slovenia are organized within their professional association as a Section of Special Libraries of the ZBDS in order to successfully accomplish their mission. They aim at establishing technical cooperation on a national and international level, at earning a proper validation of their work, and at forming new librarian professional profiles that would win general recognition. Permanent education and good public relations are the main strategies to achieve these aims. The author presents a historical overview, current

situation and future prospects of the Section of Special Libraries. The contribution is organized as a triptych of periods: 1. Birth and growth of the Section in former Yugoslavia (1949-1991), 2. Changes within independent Slovenia (1991-2004), and 3. Era of great expectations within the EU (2004 -).

Keywords: special libraries, library association, Section of Special Libraries, Slovenia

1 Uvod

Današnja Europa doživljava promjene koje bismo lako mogli usporediti s onima koje su se događale za vrijeme industrijske revolucije, samo što se brzina današnjih događanja mjeri u mega i giga hertzima. Digitalizacija je prodrla u gotovo sve pore ljudskih aktivnosti, biotehnologija počinje koristiti mogućnosti koje nudi živa stanica, putovanja i komunikacije na svjetskoj razini utječu na kulturna obzorja, ekonomije se međusobno sve više natječu. Ulazimo u svijet mnogostranih mogućnosti i izbora. Istovremeno se povećava jaz između onih koji su dovoljno kvalificirani da mogu držati korak na tržištu rada i onih koji sve više zaostaju. Sudionici smo naglog starenja europskog stanovništva kao i opadanja nataliteta, što mijenja strukturu radne snage kao i zahtjeve za uslugama. Prema zaključcima Europskog savjeta, održanog u Lisabonu u ožujku 2000., Europa je stupila u razdoblje znanja. Modeli življenja, učenja i rada brzo se mijenjaju, što znači da se mijenjaju postojeći načini upravljanja stvarima. U takvom svijetu znanje, sposobnosti i informacije imaju visoku cijenu.

1.1 Slovenija na razvojnom putu u Europsku uniju

Pored promjena koje donosi prelazak u društvo temeljeno na znanju, Slovenija se kao nova članica Europske unije suočava i s društvenim, političkim, gospodarskim i kulturnim promjenama usmjerenim ka boljoj povezanosti, ujedinjavanju i usklađivanju s okruženjem integrirane Europe. Ovo razdoblje karakteriziraju brojna događanja i promjene na području zakonodavstva. Nastali su strateški dokumenti, od kojih se opravdano može očekivati i određenje prema knjižničnom informacijskom sustavu. Tako je na temelju *Memoranduma o cjeloživotnom učenju*,¹ koji je 2000. prihvatila Komisija Europske unije i koji obvezuje Sloveniju, Ministarstvo školstva, znanosti i sporta izradilo dokument *Konkretni ciljevi za budućnost sustava obrazovanja i osposobljavanja*.² U skladu sa zahtjevima europskih integracijskih procesa za dugoročnu strategiju razvoja kulturne politike, izrađen je *Nacionalni program za kulturu 2004.-2007.*,³ koji je prihvaćen 2003. Ministarstvo za informacijsko društvo objavilo je 2003. prijevod dokumenata *eEuropa+* i započelo s pripremanjem državnog programa Republike Slovenije za informacijsko društvo, koji je bio na širokoj javnoj raspravi tijekom 2003. Taj je program prihvaćen i objavljen kao *Strategija Republike*

¹Memorandum o vseživljenskom učenju. // Slovenski načrti za prihodnost in knjižnice. Maribor : Inštitut informacijskih znanosti, 2003.

²Konkretni cilji za prihodnost sistemov izobraževanja in usposabljanja (marec 2003). // Slovenski načrti za prihodnost in knjižnice. Maribor : Inštitut informacijskih znanosti, 2003.

³Resolucija o nacionalnem programu za kulturo 2004-2007 (oktober 2003). // Slovenski načrti za prihodnost in knjižnice. Maribor : Inštitut informacijskih znanosti, 2003.

*Slovenije u informacijskom društvu.*⁴ Još se 1999. počelo raditi na *Državnom razvojnom programu Republike Slovenije 2001.-2006.*,⁵ koji je prihvaćen 2001. Kroz ovaj program prvi put su se slovenske državne i druge ustanove počele zaista baviti uspostavljanjem institucija i postupaka potrebnih za višegodišnje programiranje razvojne politike i njeno utemeljenje u budućem zajedničkom življenju u Europskoj uniji. Istovremeno je počeo intenzivni proces učenja i upoznavanja europskih pristupa i načela u razvojnoj politici. Posebna pozornost bila je posvećena načelu partnerstva među državama, regionalnim odnosno lokalnim odnosima u civilnom društvu, pri čemu su postojanje i rad nevladinih organizacija važan uvjet za razvoj društva.

1.2 Specijalne knjižnice na putu u Europsku uniju

Razmišljanje o ulozi specijalnih knjižnica pri ulasku u Europu ima svoje korijene još od osamostaljenja Slovenije, kada je Sekcija za specijalne knjižnice Saveza bibliotekarskih društava Slovenije, 1990., a potom i 1992. organizirala savjetovanja na tu temu. Tada nam je Europa bila simbol blagostanja, razvoja i kvalitete. Danas si, kao članica Europske unije, postavljamo zahtjeve za postizanjem kontinuiranog razvoja i jednakovrijednog partnerstva.⁶

Na području slovenskog specijalnog knjižničarstva u tom se razdoblju dogodilo više promjena, a jedan od razloga je spremnost i sklonost Slovenije ka tim promjenama. Pored prilagođavanja brzim promjenama u informacijskim tehnologijama, koje traže opće prilagođavanje na drugačije radno okruženje te zahtjevaju mnogo dodatnog rada i novoga znanja, specijalne knjižnice suočavaju se dodatno i s promjenama unutar područja odnosno matičnih ustanova, u okviru kojih djeluju.

Slovenske specijalne knjižnice u statističkim su izvješćima razvrstane u šest skupina: specijalne knjižnice iz područja industrije i trgovine, iz područja kulture, znanosti, zdravstva, vladine specijalne knjižnice te ostale specijalne knjižnice, što samo po sebi upućuje na njihovu raznolikost. Razlikuju se s obzirom na poslanje, opseg i uređenost knjižničnih zbirki, opseg usluga, prostornu i tehničku opremljenost, broj zaposlenih (prevladavaju knjižnice sa samo jednim knjižničarem), i na kraju s obzirom na izvore financiranja (Ministarstvo školstva, znanosti i sporta, Ministarstvo kulture, matične ustanove, poduzeća, institucije). Specijalne knjižnice, koje obavljaju javnu djelatnost, moraju se uključiti u jedinstveni knjižnični informacijski sustav Slovenije. Pedeset posto svih specijalnih knjižnica inače ne financira država i ne spadaju u područje javnog djelovanja, ali se svejedno mogu uključiti u sustav, iako nemaju nikakvog utjecaja na njegovo oblikovanje. Često se stječe dojam da ove knjižnice ni nemaju potrebu uključivanja u sustav. Ipak, ako žele uspješnije poslovati, moraju se povezivati s drugim knjižnicama na različitim razinama.⁷

⁴Strategija : Republika Slovenija v informacijski družbi (februar 2003). // Slovenski načrti za prihodnost in knjižnice. Maribor : Inštitut informacijskih znanosti, 2003.

⁵Državni razvojni program RS 2002-2006 (2001). // Slovenski načrti za prihodnost in knjižnice. Maribor : Inštitut informacijskih znanosti, 2003.

⁶Južnič, Primož. Za vključevanje v Evropo : specialno knjižničarstvo na razpotju [citirano: 2004-06-12]. Dostupno na: http://www.ck.uni-lj.si/sspk/2003-12_Srecanje/2003-12_01-Juznic.ppt

⁷Češnovar, Nada. Praktična uporaba standardov v specialnih knjižnicah. // Knjižnica 42, 2/3(1998), 183-194.

Kako je novim zakonom o knjižničarstvu utvrđena uspostava knjižničnog sustava, u Sloveniji nema administrativnog organa, koji bi na državnoj razini administrativno upravljao sustavom, a isto tako nije ni problematika knjižnica jedinstveno zastupljena i praćena unutar pojedinih ministarstava. Tako, na primjer, Ministarstvo kulture prebacuje skrb za specijalne knjižnice iz svog područja na njihove osnivače.⁸ Zanimljivo je da se u strateškim dokumentima, koji su nastali tijekom procesa pridruživanja, s izuzetkom nacionalnog programa za kulturu, knjižnice spominju samo posredno. Iako je državna strategija prelaska u informacijsko društvo glede knjižnica jako oskudna, ne možemo zaobići činjenicu da se s informatizacijom promijenila i slika knjižničarskog poziva. Na kraju, mi knjižničari imamo dovoljno potrebnih znanja za ulazak u informacijsko društvo. Pored toga, knjižnice su se našle i pred jako zahtjevnom zadaćom da u okviru cjeloživotnog obrazovanja preuzimaju ulogu središta u kojima se odvijaju ti procesi. Zajednički nazivnik za sve specijalne knjižnice, a istovremeno i najbolji odgovor na izazove, koje donose promjene, može se naći u profesionalnom radu specijalnih knjižničara – informacijskih stručnjaka odnosno predmetnih stručnjaka. Razvoj specijalnog knjižničarstva važno je usmjeriti kroz nadzirani razvoj stručnjaka, pri čemu posebnu ulogu imaju, kako ustanove za obrazovanje tako i profesionalna udruženja, koja u europskim zemljama, a i u Sloveniji imaju dugogodišnju tradiciju.⁹

2 Triptih Sekcije za specijalne knjižnice Saveza bibliotekarskih društava Slovenije – ogledalo događanja na području specijalnog knjižničarstva u Sloveniji

2.1 Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ): nastanak i razdoblje razvoja: 1949.-1991.

2.1.1 Razdoblje koje je prehodilo nastanku Sekcije za specijalne knjižnice

U Socijalističkoj Republici Sloveniji, koja jedina u tadašnjoj Jugoslaviji nije imala sekciju za specijalne knjižnice, bibliotekari i dokumentalisti iz specijalnih knjižnica zajedno s kolegama iz sveučilišnih knjižnica sastajali su se u Društvu dokumentalista i informatora Slovenije, i dva puta godišnje održavali sastanke s matičnom službom Centralne tehničke knjižnice (CTK). Na taj su se način upoznavali s aktivnostima Saveza društava bibliotekara Jugoslavije (SBDJ) i svjetskim događanjima na području specijalnog knjižničarstva, kao i s aktivnostima međunarodnih organizacija IFLA i IATUL. Savez bibliotekarskih društava Jugoslavije u obje međunarodne organizacije imao je predstavnike iz Slovenije, bilo kao članove same organizacije bilo kao članove pojedinih komisija.

Uskoro nakon uspostave, 1949., po uzoru na IFLA-inu organizaciju, ustanovljena je Komisija za specijalne knjižnice. U razdoblju od 1975. do 1981. sjedište Komisije

⁸Kodrič-Dačić, Eva. Knjižnični sistem Slovenije : Od kod prihajamo? Kdo smo? Kam plovemo? // Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. Strokovno posvetovanje (2003). Str. 55-77.

⁹Južnič, Primož. Nav. dj.

bilo je u Centralnoj tehničkoj knjižnici u Ljubljani. Najveći uspjeh Komisije bio je 1974. kada je uspostavljena radna skupina za izradu jugoslavenskih standarda za specijalne knjižnice i kada su ti standardi bili prihvaćeni odnosno uvedeni u knjižničku praksu.¹⁰

Zbog tijesne povezanosti u radu republičke matične službe i Sekcije ne može se zaobići njena izuzetno važna uloga koju je imala u razvoju slovenskog knjižničarstva. Matična služba i matične knjižnice uspostavljene su nakon primjene Zakona o knjižničarstvu iz 1961. Njihova je zadaća bila pomaganje knjižnicama kroz savjetodavnu djelatnost, praćenje razvoja knjižnične djelatnosti, provođenje statističkih analiza, provođenje stručnog obrazovanja knjižničnih djelatnika te priprema i izrada zakonskih akata. U osnovi radi se o djelatnosti koja ne mora nužno biti vezana uz knjižnice. U svijetu se ova djelatnost provodi u okviru nadležnosti različitih organa – državne uprave, formalnih obrazovnih sustava, instituta, ureda, zavoda za stručna udruženja, ovisno o tradiciji odnosno razvijenosti knjižničarstva u konkretnom okruženju.

Na republičkoj razini za obavljanje matične djelatnosti bila je imenovana Narodna in univerzitetna knjižnica (NUK) u Ljubljani, koja je po zakonu mogla dio poslova i zadataka prenijeti i na druge knjižnice. Odjel za matičnu službu pri NUK-u prvi je put spomenut, kao tijelo, 1963. Brinuo se za općeobrazovne knjižnice te za visokoškolske knjižnice kao i knjižnice znanstvenih zavoda. Knjižnice koje su također imale matičnu ulogu bile su: Centralna tehnička knjižnica i Pionirska knjižnica u Ljubljani, koja je surađivala s mariborskom pionirskom knjižnicom. Ove su se knjižnice brinule za visokoškolske tehničke knjižnice, za specijalne tehničke knjižnice te za pionirske i školske knjižnice. Zakon o knjižničarstvu iz 1982. nije donio formalne promjene na ovom području, ali je došlo do sadržajnih promjena u definiciji matične djelatnosti. Djelatnost republičke matične službe sve više se širila s područja narodnih knjižnica na druge knjižnice, na sustavna istraživanja te na područje informatizacije knjižnica. Provođenje matične djelatnosti podijelilo se u osnovi na dva dijela: na matičnu službu zaduženu za savjetodavnu aktivnost i pomoć knjižnicama u rješavanju konkretnih problema te na centar namijenjen znanstvenom i istraživačkom radu. Zbog nedostatnog broja odgovarajućih kadrova, 1983. došlo je do udruživanja Bibliotekarskog istraživačkog centra, Republičke matične službe i Službe za automatizaciju u Jedinicu za razvoj knjižničarstva.¹¹

2.1.2 Osnivanje i daljnji razvoj Sekcije za specijalne knjižnice

Prve specijalne knjižnice u Sloveniji registrirane su tijekom 1962. i 1963. Po Zakonu o knjižničarstvu iz 1961. u centralnom katalogu i međuknjižničnoj posudbi mogle su sudjelovati samo registrirane knjižnice. Registraciju specijalnih knjižnica vodila je Centralna tehnička knjižnica, koja je u to vrijeme među specijalne knjižnice uvrštavala i visokoškolske knjižnice. Tijekom 1966. bilo je registrirano 58 tzv. specijalnih knjižnica. Najbolje uređene među njima bile su institutske knjižnice.

¹⁰Šlajpah, Mara. Sistem specialnih knjižnic v SR Sloveniji : afirmacija zakona o knjižničarstvu. // Knjižnica 28, 3/4(1984), 199-210.

¹¹Kodrič-Dačić, Eva. Hommage matični službi in matični knjižnici. // Knjižnica 47, 3(2003), 7-33.

Poslije 1969. svoje knjižnice počela su uvoditi i uređivati velika poduzeća i tvornice. Prema rezultatima dobivenim po anketi provedenoj 1970., oko 62 posto do tada registriranih specijalnih knjižnica djelovalo je u gospodarskim organizacijama.

Godine 1984. specijalne su se knjižnice počele uključivati u znanstveni informacijski sustav Jugoslavije. U to je vrijeme u sustav bilo uključeno 11 specijalnih knjižnica, koje su se nazivale specijalizirani informacijski centri za pojedina stručna područja.¹²

Usprkos očitom razvoju specijalnih knjižnica, SR Slovenija prilično je kasno dobila svoju vlastitu sekciju. Savez bibliotekarskih društava Slovenije na svojoj je prvoj skupštini, 19. studenog 1983., ustanovio Sekciju za specijalne knjižnice. Odbor Sekcije sastavljen je u skladu s novoprihvaćenim statutom ZBDS-a i činili su ga delegati područnih bibliotekarskih društava. Radilo se o osam delegata (iz Ljubljane, Maribora, Celja, Novog Mesta, Kranja, Nove Gorice, Murske Sobotice i Ravena). Izabrani delagati bili su iz redova bibliotekara i dokumentalista, zaposlenih u specijalnim knjižnicama i INDOK službama, te matičnim službama, jer su matične službe skrbile o specijalnim knjižnicama. Zbog učinkovitijeg stručnog i organizacijskog rada Sekcija je angažirala i druge poznate stručnjake iz područja specijalnog knjižničarstva. Prva izabrana predsjednica Sekcije bila je Sonja Tovornik, bibliotečna savjetnica, priznata stručnjakinja za pitanja visokoškolskih i specijalnih knjižnica te voditeljica matične služne pri Centralnoj tehničkoj knjižnici u Ljubljani, gdje je bilo i sjedište Sekcije.¹³ U sljedećim mandatima mijenjala su se sjedišta Sekcije. Iz Centralne tehničke knjižnice selila su se u knjižnice s područja industrije, Sava u Kranju i Lek u Ljubljani.

Vidljive rezultate dala su nastojanja Sekcije da se prirede stručno što kvalitetniji i zanimljiviji programi. Prihvaćen je program koji je imao sljedeće ciljeve:

- suradnja sa Sekcijom za specijalne knjižnice Saveza bibliotekarskih društava Jugoslavije,
- pripreme za definiranje slovenskih standarda,
- skrb za razvoj teorije iz područja struke u kojoj je knjižnica,
- uvođenje najnovijih postignuća iz prakse i
- stalna potpora razvoju jedinstvenoga knjižničkog informacijskog sustava.

U okviru programa Sekcija je poticala koordiniranu nabavu strane literature, izgradnju centralnog kataloga, međuknjižničnu posudbu, nudila je pomoć za pravilno skupljanje statističkih podataka o specijalnim knjižnicama te je osposobljavala nove specijalne knjižnice za uključivanje u Knjižnični informacijski sustav (KIS). Bila je provedena i revizija jugoslavenskih standarda za specijalne knjižnice. Pod vodstvom Mare Šlajpah izrađeni su Slovenski standardi za specijalne knjižnice. Stručni savjet za knjižničarstvo verificirao ih je 22. srpnja 1990., a Savez bibliotekarskih društava Slovenije prihvatio ih je na svojoj skupštini 26. listopada 1990. u Novoj Gorici.

Pored toga, Sekcija je organizirala i javna predavanja, aktivno je sudjelovala na skupštinama i stručnim savjetovanjima u zemlji i inozemstvu, te uz pomoć Centralne tehničke knjižnice počela organizirati savjetovanja pod trajnim nazivom *Uloga specijalnih knjižnica uospješivanju društvenog i gospodarskog razvoja*,

¹²Češnovar, Nada. Razvoj specialnih knjižnic v Sloveniji. // Knjižnica 46, 1/2(2002), 169-177.

¹³Šlajpah, Mara. Zadržela je najmlajša sekcija Zveze bibliotekarskih društva Slovenije. // Knjižnica 28, 3/4(1984), 237-241.

koja su značajno utjecala na daljnji razvoj specijalnih knjižnica u Sloveniji. Na prvom savjetovanju bile su prihvaćene sljedeće tvrdnje:

- specijalne knjižnice i INDOK službe imaju važnu funkciju u daljnjem razvoju društvenog i gospodarskog razvoja Slovenije,
- u razdoblju od 1975. do 1985. specijalne knjižnice i INDOK službe doživjele su vidljiv napredak,
- informacijska tehnologija mijenja procese rada u knjižnicama,
- gospodarski položaj zahtijeva ekonomičnu upotrebu izvora informacija,
- sustav informiranja se od 1985. sve više oslanja na posredovanje informacija iz međunarodnih baza podataka,
- počinju se stvarati specijalizirane baze podataka diplomskih i magistarskih radova te doktorskih disertacija i zbornika.

Također su donijete i sljedeće preporuke:

- knjižnično osoblje treba osposobljavati i obrazovati u smjeru boljeg razumijevanja informacijskih potreba korisnika,
- specijalne knjižnice moraju se boriti za svoje mjesto na tržištu informacija,
- umreživanje knjižnica treba biti podloga za odgovarajuću podjelu posla,
- pozornost treba usmjeriti na financiranje cijelog sustava,
- pri izgradnji mreže treba voditi računa o gospodarskom razvoju i izobrazbi stanovništva i
- potrebno je oblikovati jedinstvenu koncepciju razvoja Knjižničnog informacijskog sustava (KIS) u Sloveniji.

Za vrijeme zajedničke države SFRJ, bila su organizirana tri savjetovanja. Na drugom savjetovanju, 1987., koje je bilo posvećeno prije svega predstavljanju djelatnosti pojedinih specijalnih knjižnica, bili su prihvaćeni sljedeći zaključci:

- podupire se program gospodarske stabilizacije,
- savjetovanja moraju postati forum za izmjenu iskustava i
- potrebno je osigurati bolju suradnju među stručnim djelatnicima u specijalnim knjižnicama.

Treće savjetovanje održano je 1990. i bilo je posvećeno uključivanju u Europu. Sljedeće, četvrto savjetovanje održano je u samostalnoj državi Sloveniji.

2.2 Slovenija: razdoblje promjena: 1991.-2004.

2.2.1 Političke promjene

U razdoblju od 1991. do 2004. svjedoci smo burnih političkih promjena. U rujnu 1991., zbog pasivnosti i nereagiranja predsjedništva Saveza bibliotekarskih društava Jugoslavije na represiju na Kosovu te na agresiju na Sloveniju i Hrvatsku, na 9. skupštini i stručnom savjetovanju Saveza bibliotekarskih društava Slovenije na temu "Knjižnice ukorak s vremenom", prihvaćen je zaključak da slovenski bibliotekari združeni u Savez bibliotekarskih društava Slovenije istupe iz Saveza bibliotekarskih društava Jugoslavije. Zaključak je odmah stupio na snagu, a u prosincu iste godine o zbivanjima je obaviještena i IFLA, koja je početkom 1992. primila u članstvo Savez bibliotekarskih društava Slovenije u svojstvu samostalnog člana, usprkos činjenici da tada Slovenija nije bila priznata kao samostalna država. Nakon

istupa iz jugoslavenskog saveza bibliotekara Sekcija je prekinula suradnju sa Sekcijom za specijalne knjižnice Saveza bibliotekarskih društava Jugoslavije.¹⁴

2.2.2 Zakonodavstvo

Knjižničarstvo Slovenije u tom razdoblju nije zaostajalo ni na području zakonodavstva. Dobili smo brojne dokumente, koji izravno ili posredno utječu na rad i aktivnosti specijalnih knjižnica i Sekcije. Tako je na skupštini Saveza bibliotekarskih društava Slovenije, održanoj 1995., potvrđen *Etički kodeks slovenskih knjižničara*,¹⁵ koji obuhvaća načela profesionalne etike.

Godine 1998. bila su izrađena mjerila i standardi za organizaciju i rad specijalnih knjižnica, iako formalno nisu bila prihvaćena.

Godine 2001. izrađen je i novi Zakon o knjižničarstvu,¹⁶ koji se najvećim dijelom bavi općim knjižnicama, dok specijalne knjižnice, nažalost, obrađuje samo kroz dva članka. U jednom članku definira specijalne knjižnice i njihove zadaće, a u drugom specijalizirane informacijske centre.

Tijekom 2003. bila su prihvaćena još dva podzakonska akta Zakona o knjižničarstvu:

- Pravilnik o uvjetima za obavljanje knjižnične djelatnosti kao javne službe,¹⁷ koji određuje minimalne kriterije za ustanovljivanje i djelovanje knjižnica kao institucija koje obavljaju javnu djelatnost. Određuje veličinu i izgradnju knjižničnih zbirki, broj zaposlenih, prostorne uvjete i opremu.
- Uredba o osnovnim knjižničnim uslugama,¹⁸ koja određuje usluge koje mora svaka knjižnica besplatno nuditi korisnicima. Njome se određuje da svaka knjižnica mora imati pravilnik o općim uvjetima svog poslovanja te navode obvezni elementi koje treba imati taj pravilnik.

Početkom 2004. prihvaćen je Pravilnik o evidenciji knjižnica koje obavljaju javnu djelatnost.¹⁹ U skladu s odredbama toga pravilnika knjižnice se razvrstavaju u tri kategorije: razvijene, srednje razvijene i nerazvijene.

2.2.3 Organizacijske promjene

Nova događanja utjecala su i na organizacijske promjene. Jedinica za razvoj knjižničarstva ponovno se razdijelila na tri zasebne manje jedinice: za obrazovanje, istraživanje i razvoj te na matičnu službu. Prvi put u svom djelovanju, matična služba je imala savjetnike za sve vrste knjižnica iako je do te promjene ipak došlo kasno. Među pojednim vrstama knjižnica, koje su bile u nadležnosti različitih ministarstava,

¹⁴Zveza bibliotekarskih društava Slovenije. 50 let društvene dejavnosti : zbornik. Ljubljana : Zveza bibliotekarskih društava Slovenije, 1997.

¹⁵Statut, pravilnici in poslovnik Zveze bibliotekarskih društava Slovenije / Etični kodeks slovenskih knjižničarjev. Ljubljana : Zveza bibliotekarskih društava Slovenije, 1998.

¹⁶Zakon o knjižničarstvu (2001). // Uradni list RS 87(2001).

¹⁷Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe (2003). // Uradni list RS 73(2003).

¹⁸Uredba o osnovnih storitvah knjižnic (2003). // Uradni list RS 29(2003).

¹⁹Pravilnik o razvidu knjižnic (2002). // Uradni list RS 87(2001), 96(2002).

uočene su velike razlike. U četrdesetogodišnjem razdoblju u Sloveniji se razvijao knjižnični sustav koji je usporediv s razvijenim europskim zemljama. Ovaj bi sustav danas trebao stručno neovisne centre s jasno određenim zadaćama i ovlaštenjima te političku i financijsku potporu ministarstava nadležnih knjižnicama koje obavljaju knjižničnu djelatnost kao javnu službu.²⁰

U skladu sa Zakonom o knjižničarstvu, u proljeće 2002. bilo je imenovano vladino savjetodavno tijelo – Nacionalni savjet za knjižničarsku djelatnost, koji je konstituiran u jesen iste godine. Njegova je uloga važna u pripremama i prihvaćanju standarda i stručnih preporuka, a zadaća mu je da potiče i usmjerava knjižnice iako nema nikakvih upravnih nadležnosti. Djelatnost je ovog savjeta javna, a stručna javnost može na njegov rad utjecati svojim prijedlozima i kritikama.²¹

Među novostima na administrativnom području, koje je uveo novi zakon o knjižničarstvu, još je važno spomenuti inspeksijski nadzor nad radom u knjižnicama. Inspeksijska služba ipak nije jedinstvena za sve tipove knjižnica, iako inspektora postavlja i imenuje ministarstvo kulture. Ona nema nadležnosti nad školskim knjižnicama.²²

Ministarstvo za školstvo, znanost i sport po odredbama Zakona o knjižničarstvu, 2003., imenovalo je šest središnjih specijaliziranih informacijskih centara, koji bi trebali djelovati kao važan instrument sustava znanstvenog vrednovanja za područja medicinskih, biotehničkih, tehničkih, prirodoslovno-matematičkih, društvenih i humanističkih znanosti. Uglavnom se radi o specijaliziranim informacijskim centrima koji su do sada obavljali različite zahtjevne informacijske zadaće za istraživačke i stručne potrebe svojih područja. Njihova je zadaća nabava relevantnih baza podataka. Pri rješavanju otvorenih stručnih pitanja surađuju sa strukovnim skupinama Slovenske akademije znanosti i umjetnosti, SAZU. Ured za znanost Ministarstva školstva, znanosti i sporta RS posudio je koncept vrednovanja znanstvenog rada, financiranog javnim sredstvima te izradio Pravilnik o sufinanciranju središnjih specijaliziranih informacijskih centara. Tim pravilnikom određuje se način, uvjeti i postupak za izbor sufinanciranja djelatnosti centara odnosno specijalnih i visokoškolskih knjižnica, koje obavljaju zadaće centara.²³ Pravilnik je postao predmet burnih rasprava u stručnoj knjižničarskoj javnosti.

U 1993. u Sloveniji je bilo registrirano 186 specijalnih knjižnica, a od toga broja dio ih uopće nije bio u funkciji. Zbog promjena u gospodarstvu zatvarale su se tvornice, propadala su poduzeća, ukidala se radna mjesta pa su se reducirale i knjižnice u toj djelatnosti. Povećana aktivnost u političkim događanjima i administrativnom poslovanju utjecala je na oživljavanje knjižnica u državnim ustanovama, koje djeluju kao stručne službe u različitim granama vlasti.

Sjedište Sekcije redovno se mijenjalo i nakon Leka u Ljubljani bilo je preseljeno u Krku u Novom Mestu, potom opet u Ljubljani u Međunarodni centar za poduzeća

²⁰Kodrič-Dačić, Eva. Hommage matični službi in matični knjižnici.

²¹Žumer, Maja. Knjižnice pred novimi izzivi. // Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. Strokovno posvetovanje (2003). Str. 79-88.

²²Kodrič-Dačić, Eva. Knjižnični sistem Slovenije ...

²³Žvar, Marica. Vloga in naloge osrednjih specializiranih informacijskih centrov. // Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. Strokovno posvetovanje (2003). Str. 47-54.

u javnom vlasništvu, potom u državnu upravu pri Ministarstvu za financije, a danas je sjedište u Banci Slovenija.

Organizacijska shema *Saveza bibliotekarskih društava Slovenije* i Sekcije za specijalne knjižnice nakon osamostaljenja Slovenije ostala je nepromijenjena. Usprkos zaključcima prihvaćenim 1989. na 7. skupštini i savjetovanju *Saveza bibliotekarskih društava Slovenije*, u kojima se kaže da težište djelovanja *Saveza bibliotekarskih društava Slovenije* treba prenijeti na Sekciju i kadrove u njoj ojačati, djelatnost Sekcije još uvijek se temelji na dobrovoljnom radu i u velikoj mjeri ovisi o angažiranosti i domišljatosti predsjednice (naime, do sada su uvijek predsjedavale žene!). Stoga se ni financiranje rada Sekcije nije u osnovi promijenilo. Proračun *Saveza* sastoji se od prilično skromnih financijskih sredstva namijenjenih djelovanju pojedinih sekcija. Sredstva dobivena u okviru natječaja te sredstva od sponzorstva u stvari ne predstavljaju stabilan sustav financiranja koji bi nudio osnovu za dugoročno planiranje djelatnosti.

2.2.4 Ciljevi i zadaće Sekcije za specijalne knjižnice

Voditeljstvo Sekcije za specijalne knjižnice nastojalo je i nastoji, usprkos sve većim radnim zadacima i opterećenjima, kontinuirano ostvarivati svoje ciljeve, zacrtane od uspostave Sekcije, kao i ispunjavati dodatno zacrtane ciljeve.

Organiziranjem proljetnih susreta i stručnih ekskurzija Sekcija skrbi za neposrednu razmjenu iskustava, upoznavanje s novostima i, ne manje važnim, međusobnim upoznavanjem.

Organiziranjem savjetovanja svake dvije godine, nastoji se pospješiti istraživački rad, predstaviti najnovija dostignuća iz područja knjižničarstva, poticati dublje stručne rasprave, a nastoji se i što više animirati zaposlene u specijalnim i visokoškolskim knjižnicama za što širom angažiranošću na savjetovanju. Za svako savjetovanje izabiru se najaktualnije teme. Tako je četvrto savjetovanje, održano 1992., bilo posvećeno znanju i ravnopravnom partnerstvu Slovenije i Europe s naglaskom na strateško povezivanje specijalnih knjižnica s menadžmentom. Peto savjetovanje, održano 1994., bilo je posvećeno kakvoći usluga u specijalnim knjižnicama, dok se šesto, održano 1996., bavilo organizacijskim, tehnološkim i komunikacijskim izazovima. Sljedeća savjetovanja su zbog organizacijskih promjena u matičnoj službi, kada je dio matične aktivnosti iz Centralne tehničke knjižnice prešao u NUK, bila organizirana pod okriljem NUK-a. Sedmo savjetovanje, 1998., bilo je posvećeno suvremenim informacijskim tehnologijama i njihovom korištenju u specijalnim knjižnicama. Osmo savjetovanje, održano 2000., bavilo se izgradnjom knjižničnih zbirki te nabavom i izlučivanjem građe, dok je deveto i posljednje prije ulaska u Europsku uniju, održano 2002., za temu imalo *Obrazovni menadžment u specijalnim knjižnicama*. Zbog kadrovske promjena u matičnoj službi, u NUK-u su odlučili da matična služba više ne sudjeluje pri organizaciji ovog savjetovanja. Pokroviteljstvo je preuzeo Savez bibliotekarskih društava Slovenije. Budući da je predsjedništvo *Saveza* prihvatilo zaključak da se savjetovanja *Saveza* i sekcija organiziraju naizmjenično, svake dvije godine, sekcije za specijalne i visokoškolske knjižnice, odlučile su zajednički organizirati savjetovanje. Ova je odluka prihvaćena zbog racionalizacije troškova i rada, a pored toga ove dvije sekcije su zbog srodnosti djelatnosti smatrale racionalnim raditi zajedno. Tako je u studenom 2004. bila organizirana deseta, jubilarna konferencija specijalnih i treća konferencija visokoškolskih knjižnica, posvećena ulozi specijalnih i

visokoškolskih knjižnica u procesu europskih integracija s naglaskom na partnerstvu odnosno udruživanju snaga za oblikovanje jedinstvenih pravila u postizanju veće učinkovitosti i konkurentnosti na području politike, gospodarstva, znanosti, obrazovanja, tehnologije i knjižničarstva.

U nastojanjima za boljom prepoznatljivosti specijalnih knjižnica u široj javnosti i zbog sve veće potrebe za informiranjem knjižničara o radu Sekcije, te osiguravanju što lakšeg i bržeg komuniciranja među stručnim djelatnicima u specijalnim knjižnicama, u rujnu 2003. bila je postavljena samostalna mrežna stranica specijalnih knjižnica - SSPK. Nekoliko mjeseci kasnije bio je otvoren i javni forum za komuniciranje. Prva tema na forumu bila je rasprava o statusu i opisi tipičnih radnih mjesta u knjižnicama i dokumentacijskim centrima izvršne i zakonodavne vlasti. Elektroničkom poštom i mrežom bila je osigurana suradnja i strukturiranje podataka. Kako bi se postigao veći stupanj angažiranosti knjižničara, bit će potrebno animiranje korištenja i naglašavanja prednosti online suradnje.

U skrbi za odgoj mladih perspektivnih kadrova, Sekcija je uspostavila suradnju na području stručne prakse s Odjelom za bibliotekarstvo, knjižničarstvo i informacijske znanosti Filozofskog fakulteta u Ljubljani. Planskom organizacijom praktičnog rada bit će standardiziran protok i postignuta veća kvaliteta praktičnog rada. Specijalnim knjižnicama, koje su se ponudile praktikantima, bit će osigurana savjetodavna pomoć pri izradi programa.

2.3 Europska unija: razdoblje velikih očekivanja, od 2004. nadalje

Ovo je razdoblje velikih očekivanja, trenutak koji će obilježiti snažan utjecaj političkih događanja, posredno i zakonodavstva, a isto tako i slobodan protok radne snage kao i višejezičnost. Javlja se i zabrinutost kao posljedica globalizacije, kao što je gubitak identiteta i povećanje razlika između razvijenijih i manje razvijenih, te strah pred tzv. "macdonaldizacijom" cijeloga društva.²⁴ Ovaj koncept rada u američkim restoranima brze hrane, koji se temelji na učinkovitosti, predvidljivosti, odgovarajućoj kontroli troškova, mogao bi se prenijeti u svakodnevni život.

U svakom slučaju, ulaskom Slovenije u Europsku uniju pridružili smo se zajednici koja je korak ispred nas u obradi informacija i znanja. Europska integracija od "lisabonske strategije" pa nadalje postavlja u prvi plan integraciju znanja. O knjižnicama razmišlja kao o bazama znanja u sklopu multikulturalnog okruženja, kojima digitalna osnova omogućuje široku dostupnost.

S knjižničnog aspekta, globalizacija i nije nešto novo. Knjižnice su oduvijek radile u globalnom okruženju i služile korisnicima unutar i izvan granica pojedinih država, neovisno o nacionalnosti i kulturnoj pripadnosti.

Sve navedene činjenice utjecale su na razmišljanja o našim perspektivama, pa je stoga Savez bibliotekarskih društava Slovenije već 2003. organizirao savjetovanje posvećeno viziji razvoja knjižničarstva u Sloveniji. Na temelju svih izlaganja na tom savjetovanju, imenovana radna skupina²⁵ izradila je *Manifest Saveza*

²⁴Rirzer, G. *The McDonaldisation of Society*. London : Pine Forge Press, 1993.

²⁵Članovi su radne skupine: Jože Urbanija, Eva Kodrič-Dačić, Melita Ambrožič, Breda Karun, Majda Steinbuch, Smilja Pejanovič, Matjaž Musek i Irena Sešek. Konačnom oblikovanju sadržaja pridružili su se Karmen Štular i Barbara Kovač. Nastali tekst pregledali su Irena Sapač, Stanislav Bahor te Mojca Dolgan-Petrič.

*bibliotekarskih društava Slovenije o razvoju slovenskoga knjižničarstva,*²⁶ u kojem je izloženo poslanje slovenskih knjižnica kao i razvojna usmjerenja i ciljevi knjižničarske djelatnosti. Poslanje je definirano kao skrb za humani razvoj cijelog društva te razvijanje znanja i sposobnosti stanovništva Slovenije kao najvažnijega nacionalnog bogatstva. Omogućavanjem dostupnosti i pristupa publikacijama i informacijama na svim medijima, razvijanjem vlastitih informacijskih usluga i proizvoda, poticanjem kulture čitanja i cjeloživotnog učenja te omogućivanjem socijalnih kontakata i međusobne razmjene mišljenja, knjižnice ispunjavaju svoje poslanje. Postavljena razvojna usmjerenja i ciljevi odnose se na sljedeća područja: kakvoću življenja, informacijsko društvo, nacionalni identitet i multikulturalnost, stručnu suradnju, obrazovanje i istraživanje, suradnju s okruženjem i upravno političko okruženje.

Manifest je poslije javne rasprave bio prihvaćen na skupštini Saveza bibliotekarskih društava Slovenije u rujnu 2004. Sadržaj Manifesta i način njegovog nastajanja predstavili su članovi radne skupine na savjetovanjima sekcija Saveza.

Ne samo s obzirom na to da je upravo područje specijalnog knjižničarstva zbog mnogih razlika u organizaciji i načinima financiranja specijalnih knjižnica, kako u zakonodavstvu tako i u viziji, vrlo skromno zastupljeno i dopušta različita otvorena pitanja, Manifest će za ovo područje poslužiti kao smjernica za budućnost.

Za ostvarenje ciljeva i ideja iz Manifesta morat će se knjižničari, knjižnice i knjižničarska društva povezivati sa svim organizacijama, udruženjima i društvima sa srodnim ciljevima.

Specijalne knjižnice morat će usklađivati svoje osnovno poslanje te regulirati svoja razvojna usmjerenja i ciljeve i s poslanjem i razvojnim usmjerenjima i ciljevima institucija odnosno stručnih područja u okviru kojih djeluju.

Sekcija za specijalne knjižnice, koja povezuje specijalne knjižnice i knjižničare u Sloveniji, u okviru Saveza bibliotekarskih društava Slovenije, kao krovnog regulatora profesije, nastoji uvoditi novosti u bibliotekarski poziv, kao i održavati i razvijati specijalne knjižnice te na taj način očuvati raznolikost. Stoga će podupirati redovito obrazovanje usmjereno k praksi te trajno obrazovanje specijalnih knjižničara, čime će omogućiti profesionalnost djelatnosti. Samo dobro osposobljeno osoblje osigurava status struke u društvu i knjižnicama omogućuje preuzimanje uloge središta učenja. Istovremeno će nastojati oblikovati strategiju komuniciranja tako da će javnost biti informirana o radu specijalnih knjižnica i o koristi koje okruženje može imati od njih.

3 Zaključak

Kako Sekcija za specijalne knjižnice tako i same specijalne knjižnice u prošlosti su se razvijale i mijenjale, pa su i danas spremne na nove izazove. U trenutku ulaska Slovenije u Europsku uniju, specijalne knjižnice našle su se u tranzicijskom razdoblju, za koje je karakteristično traženje novih oblika djelovanja. U ovom procesu svi zainteresirani moraju funkcionirati zajedno. Stoga će biti potrebno poticati privrženost struci, skrbiti za njezin identitet, osigurati način uređenja mogućih unutarnjih sporova

²⁶Manifest Zveze bibliotekarskih društav Slovenije o razvoju slovenskega knjižničarstva. // Knjižničarske novice 5, 1/4(2004).

i omogućiti javnosti uvid u struku. Za prerastanje dosadašnje, prije svega servisne uloge knjižnica i preuzimanje aktivne uloge u društvu znanja bit će potrebno promijeniti i formalni i permanentni sustav obrazovanja.²⁷

Regulaciju profesionalnog rada na području specijalnog knjižničarstva bit će potrebno preusmjeriti iz regulacije ustanova u regulaciju stručnjaka.²⁸

Nužne su i promjene u organizaciji i djelovanju strukovnog društva. Sekcija djeluje kao stručno tijelo u okviru Saveza bibliotekarskih društava Slovenije, koje kao nevladina organizacija zastupa interese slovenskih knjižničarki i knjižničara te interese od zajedničkog značenja na području knjižnične djelatnosti. Stoga će njena glavna uloga biti uspostavljanje aktivne suradnje s vladinim sektorom te uključivanje u diskusije o temeljnim procesima koji će se događati na europskoj razini, i posredno ili neposredno utjecati na razvoj slovenskog knjižničarstva.²⁹ Sekcija će svojim nastojanjima, prijedlozima i stajalištima doprinosti boljem poznavanju specifičnosti specijalnog knjižničarstva.

Za ostvarenje temeljnih ciljeva i ponovno dobivanje utjecaja te za učinkovitu operativnu djelatnost strukovnog društva, bit će potrebna barem djelomična profesionalizacija i reorganizacija. Dobrovoljni rad zbog sve veće opterećenosti pojedinaca njihovim svakodnevnim radnim obvezama, ne može osigurati osnove za stvarno obavljanje zadaća Društva. Osim toga obavljanje ovih funkcija zahtijeva i određene sposobnosti i znanja.³⁰

Ulazak u Europsku uniju potaknuo je razmišljanja i rasprave o našim perspektivama na temelju kojih je i nastao *Manifest Saveza bibliotekarskih društava Slovenije o razvoju slovenskoga knjižničarstva*, koji će nam poslužiti kao smjernica za budućnost. Tko će i kako usmjerenja i ciljeve Manifesta poštivati u praksi, ovisit će o različitim čimbenicima.

Sa slovenskog prevela Maja Jokić.

LITERATURA

Češnovar, Nada. Praktična uporaba standardov v specialnih knjižnicah. // Knjižnica 42, 2/3(1998), 183-194.

Češnovar, Nada. Razvoj specialnih knjižnic v Sloveniji. // Knjižnica 46, 1/2(2002), 169-177.

Državni razvojni program RS 2002-2006 (2001). // Slovenski načrti za prihodnost in knjižnice. Maribor : Inštitut informacijskih znanosti, 2003.

²⁷Urbanija, Jože. Pomen strokovnega izobraževanja in učenja v novi viziji knjižničarstva. // Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. Strokovno posvetovanje (2003). Str. 111-125.

²⁸Južnič, Primož. Nav. dj.

²⁹Sešek, Irena. Svet se spreminja – kaj pa Zveza bibliotekarskih društev Slovenije? // Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. Strokovno posvetovanje (2003). Str. 13-25.

³⁰Isto.

Južnič, Primož. Za vključevanje v Evropo : specialno knjižničarstvo na razpotju [citirano: 2004-06-12]. Dostupno na:
http://www.ck.uni-lj.si/sspk/2003-12_Srecanje/2003-12_01-Juznic.ppt

Kodrič-Dačić, Eva. Hommage matični službi in matični knjižnici. // Knjižnica 47, 3(2003), 7-33.

Kodrič-Dačić, Eva. Knjižnični sistem Slovenije : Od kod prihajamo? Kdo smo? Kam plovemo? // Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. Strokovno posvetovanje (2003). Str. 55-77.

Konkretni cilji za prihodnost sistemov izobraževanja in usposabljanja (marec 2003). // Slovenski načrti za prihodnost in knjižnice. Maribor : Inštitut informacijskih znanosti, 2003.

Manifest Zveze bibliotekarskih društev Slovenije o razvoju slovenskega knjižničarstva. // Knjižničarske novice 5, 1/4(2004).

Memorandum o vseživljenskem učenju (2000). // Slovenski načrti za prihodnost in knjižnice. Maribor : Inštitut informacijskih znanosti, 2003.

Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe (2003). // Uradni list RS 73(2003).

Pravilnik o razvidu knjižnic (2002). // Uradni list RS 87(2001), 96(2002).

Resolucija o nacionalnem programu za kulturo 2004-2007 (oktober 2003). // Slovenski načrti za prihodnost in knjižnice. Maribor : Inštitut informacijskih znanosti, 2003.

Rirzer, G. The McDonalization of Society. London : Pine Forge Press, 1993.

Sešek, Irena. Svet se spreminja – kaj pa Zveza bibliotekarskih društev Slovenije? // Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. Strokovno posvetovanje (2003). Str. 13-25.

Statut, pravilniki in poslovniki Zveze bibliotekarskih društev Slovenije / Etični kodeks slovenskih knjižničarjev. Ljubljana : Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, 1998.

Strategija : Republika Slovenija v informacijski družbi (februar 2003). // Slovenski načrti za prihodnost in knjižnice. Maribor : Inštitut informacijskih znanosti, 2003.

Šlajpah, Mara. Sistem specialnih knjižnic v SR Sloveniji : afirmacija zakona o knjižničarstvu. // Knjižnica 28, 3/4(1984), 199-210.

Šlajpah, Mara. Zaživela je najmlajša sekcija Zveze bibliotekarskih društev Slovenije. // Knjižnica 28, 3/4(1984), 237-241.

Urbanija, Jože. Pomen strokovnega izobraževanja in učenja v novi viziji knjižničarstva. // Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. Strokovno posvetovanje (2003). Str. 111-125.

Uredba o osnovnih storitvah knjižnic (2003). // Uradni list RS 29(2003).

Zakon o knjižničarstvu (2001). // Uradni list RS 87(2001).

Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. 50 let društvene dejavnosti : zbornik. Ljubljana : Zveza bibliotekarskih društev Slovenije, 1997.

Žumer, Maja. Knjižnice pred novimi izzivi. // Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. Strokovno posvetovanje (2003). Str. 79-88.

Žvar, Marica. Vloga in naloge osrednjih specializiranih informacijskih centrov. // Zveza bibliotekarskih društev Slovenije. Strokovno posvetovanje (2003). Str. 47-54.